

'Baerne'

Tijdschrift van de Historische Kring "Baerne"

Ons Gemeentehuis

Redactie : J. Kruidenier
H. Bronkhorst
H.L.M. Vink-Postema
E. Witsenburg-Horsman

Typewerk : M. v.d. Laan-Reitsma

Redactie-adres : J. Kruidenier, Smutslaan 2, 3743
CG Baarn. Tel. 02154 - 17860.

De Historische Kring "Baerne" stelt zich ten doel het bestuderen van en belangstelling kweken voor geschiedenis in het algemeen en van Baarn in het bijzonder. Zij tracht dit doel te bereiken door middel van het organiseren van lezingen, excursies, tentoonstellingen en het uitgeven van een eigen tijdschrift.

Naast deze algemene activiteiten bestaat de mogelijkheid toe te treden tot de volgende werkgroepen:

1. Wergroep Oudheidkamer
Inlichtingen: F.J. Kramer, Mozartlaan 6, Baarn.
Tel. 02154 - 14583.
2. Wergroep Archeologie
Inlichtingen: J.W.A.A. v.d. Laan, De Schoener 12,
Baarn. Tel. 02154 - 11656.
3. Wergroep Interviews en Reportages
Inlichtingen: J.M. v.d. Brink-van Wijkvliet, Prof.
Meijerslaan 10, Baarn. Tel. 02154 -
20161.

Dagelijks Bestuur van de H.K. "Baerne"

Waarnemend voorzitters : G.H. Grootendorst-Doornekamp
J. Kruidenier

Secretaris : B. Braat

Penningmeester : E. v.d. Steeg

Secretariaat : B. Braat, Gerrit v.d. Veenlaan
2, Baarn. Tel. 02154 - 12523.

Ledenadministratie : N. Kuyt-Smit, Van Wassenaarlaan
16, 3742 AH Baarn.

INHOUD

1. Van de redactie
2. Elisabeth van Gogh schreef met dichterlijke vrijheid over haar broer Vincent
3. Een vondst uit 1886
4. Een gesprek met een oud-behanger/-stoffeerder
5. Idee voor Kröller-Müller Museum 75 jaar geleden in Baarn ontstaan

VAN DE REDAKTIE

Hoe men in Parijs Baarn kan tegenkomen en hoe een dichterlijke Baarnse dame met veel fantasie herinneringen ophaalt aan haar beroemd geworden broer wordt verteld in het eerste artikel van dit nummer. Dit verhaal over mevrouw E.H. du Quesne-van Gogh en haar zes jaar oudere broer, Vincent van Gogh, sluit aan op het artikel "Een mysterieuze Baarnse dame" in het juni-nummer van 1986. Vertelde J. Kruidenier daar over de Baarnse jaren van Elisabeth van Gogh en over het tragisch levenslot van haar dochter Hubertina Normance; in dit andere verhaal over Elisabeth gaat H. Bronkhorst in op haar relatie tot Vincent, het boekje dat zij over hem schreef en de monumenten die zij in de jaren dertig onthulde. In "Een vondst uit 1886" maakt E. Witsenburg-Horsman ons deelgenoot van het genoegen dat ze beleefde aan het terugvinden en herlezen van een jaargang van een kindertijdschrift van 100 jaar geleden: "Voor 't Jonge Volkje, Geïllustreerd Tijdschrift voor de jeugd". Een oude Baarnaar die behanger en stoffeerder was heeft aan H.L.M. Vink-Postema verteld over zijn ervaringen in grote Baarnse huizen als Buitenzorg en Villa Holland. Een levendig verhaal dat de sfeer van een lang verdwenen Baarn terugroept. Tenslotte in dit nummer van Baerne de onthulling, dat het idee voor het Rijksmuseum Kröller-Müller in Otterlo in Baarn is ontstaan, toen Hélène Kröller-Müller aan haar echtgenoot, Anthony Kröller, in augustus 1911 het plan voorlegde voor een museum "dat later zal behoren aan het algemeen".

ELISABETH VAN GOGH SCHREEF MET DICHTERLIJKE
VRIJHEID OVER HAAR BROER VINCENT

Onlangs ben ik in Parijs Baarn tegengekomen. Het gebeurde aan de Boulevard Saint-Michel in de boekhandel Joseph Gibert, op de afdeling Beeldende Kunst. Daar zag ik een boek dat geschreven werd door een Baarnse. De eerste editie van dat boek is ook in Baarn uitgegeven, maar dat was zesenzeventig jaar geleden. De Franse editie die ik hier aantrof heet: Vincent van Gogh raconté par sa soeur Elisabeth van Gogh, een uitgave van Hazan van 1982.

Elisabeth van Gogh, die jarenlang in Baarn heeft gewoond en die hier in 1936 is gestorven, was één van de drie zusters van Vincent. Zij was zes jaar jonger dan Vincent en twee jaar jonger dan Theo. In haar kinderjaren is zij veel met haar oudste broer Vincent opgetrokken, maar Vincent verliet het ouderlijk huis toen Elisabeth, die meestal Lies werd genoemd, pas tien jaar was. Daarna heeft zij niet zo veel contact met hem gehad, al hebben zij elkaar wel brieven geschreven.

Vincent en zijn zuster Lies waren twee van de zes kinderen van dominee Theodorus van Gogh, hervormd predikant te Groot-Zundert, aan de grens met België. Het was indertijd een dorp van zesduizend inwoners, die in grote meerderheid katholiek waren. De hervormde gemeente telde 125 leden, en het jaarinkomen van dominee Van Gogh was dan ook niet veel meer dan achthonderd gulden.

Voor dominee Van Gogh, die in Utrecht theologie had gestudeerd, was Zundert zijn eerste standplaats. Hij werd daar in 1849 in het ambt bevestigd door zijn vader, Vincent van Gogh, die ook predikant was. Twee jaar later, in 1851, trouwde de jonge dominee Theo van Gogh met Anna Cornelia Carpentus. Een jaar later kwam hun eerste kind levenloos ter wereld. Het grafje is nog te zien op het kerkhof van Zundert. Op de grafsteen staat Vincent van Gogh.

Precies een jaar later, ook op 30 maart, werd Vincent Willem geboren. Het kind dat tenslotte kunstschilder zou worden. Vader Theo van Gogh was toen eenendertig jaar.

Hij woonde in een huis, dat er nu niet meer staat. Op het huis dat ervoor in de plaats kwam, is een gedenksteen aangebracht.

Gelukkige jeugd

Vader Theo van Gogh, die zelf uit een groot gezin kwam, heeft met zijn vrouw Anna ook weer een groot gezin gesticht. De kinderen Van Gogh moeten daar in Zundert een gelukkige jeugd hebben gehad. Dat geldt ook voor Vincent, blijkens de herinneringen van zijn zuster Lies.

Vincent is in 1890, zevenendertig jaar oud, in het Franse dorpje Auvers overleden. Het is merkwaardig dat het gemeentehuis van Auvers op dat van Zundert lijkt. Vaak heeft Vincent in zijn veelbewogen later leven aan zijn geboorteplaats gedacht: Zundert waar hij zulke plezierige kinderjaren had met zijn broertjes en zusjes.

Als Vincent in 1888 in het ziekenhuis in Arles ligt, krijgt hij bezoek van Theo en in een teder gebaar legt zijn vier jaar jongere broer even zijn hoofd naast Vincent op het kussen. Vincent fluistert dan "net als in Zundert". En kort daarna, als Theo weer in Parijs is, krijgt hij een brief van Vincent: "Tijdens mijn ziekte heb ik ieder tuinpad en iedere kamer gezien van ons huis in Zundert, iedere plant in de tuin, de omgeving, de velden, de burenen, het kerkhof. De kerk en onze groentetuin daarachter - en zelfs het nest van de ekster in de hoge accacia op het kerkhof". (Brief 573).

Kort voor zijn dood heeft Vincent uit zijn herinnering ook weer tekeningen gemaakt van het Brabantse boerenleven. Als hij op 29 juli 1890 overlijdt, staat Theo aan zijn doodsbed. Lies en de andere kinderen zijn er niet bij en Lies heeft ook de begrafenis niet meegemaakt op het kleine kerkhof van Auvers-sur-Oise, waar je nog het graf van Vincent en dat van Theo kunt terugvinden, langs de kerkhofmuur.

Maar twintig jaar na Vincents dood vertelt Lies van haar broer. Zij doet dat in een boekje: Vincent van Gogh, persoonlijke herinneringen aangaande een kunstenaar. Dat werkje is in 1910 bij J.F. van de Ven in Baarn uitgegeven. Het is een prachtige uitgave op mooi papier en

in een fraaie letter gezet: een boek voor bibliofielen. De prijs was in 1910 f 1,75. Al in 1911 verschijnt een Duitse uitgave: in 1913 een Engelse en in 1982 de Franse editie, die hier voor me ligt. Die Franse uitgave ver- toont aan de voorzijde een zelfportret met grijze hoed, dat Vincent in 1887 te Parijs schilderde. Het boekje ver- meldt, dat dit portret te zien is in het Rijksmuseum te Amsterdam, maar dat is fout, of althans hoogst verwarrend: het is in het Rijksmuseum Vincent van Gogh in Amsterdam. Zo staan er wel meer onjuistheden in dit boekje, bijvoor- beeld dat het gestorven oudere broertje Vincent Willem zou hebben geheten, net als Vincent Willem, de kunst- schilder. Maar vanwege de theorie dat de schilder zich te zeer met dat broertje zou hebben geïdentificeerd en er een complex van zou hebben gekregen, is het juist een belangrijk feit dat de twee namen niet identiek waren. Het doodgeboren kind heette Vincent, naar zijn groot- vader. Het kind van een jaar later: Vincent Willem.

Veel fouten

De Franse editie is overigens gezuiverd van een groot aantal fouten die helaas in de oorspronkelijke Neder- landse uitgave voorkomen. Veel van die fouten werden al gesignaleerd door Jo van Gogh-Bonger, de weduwe van Vincents broer Theo. Jo van Gogh, die in 1914 Vincents brieven uitgaf en daar een voortreffelijke biografisch opstel aan vooraf deed gaan, schreef al in 1911 een artikel in De Gids, waarin zij aanwees wat er niet klopte in het boekje van haar schoonzus Lies. (Overigens heeft Lies in 1923, in een tweede druk van haar Persoon- lijke herinneringen, een aantal correcties aangebracht).

Toen Lies in 1910 haar boekje deed verschijnen, heette zij officieel Elisabeth Huberta du Quesne-van Gogh. Zij was namelijk in 1891 in Soesterberg getrouwd met de advocaat en procureur mr. J.Ph.Th. du Quesne van Bruchem, bij wie zij jaren eerder in Soesterberg in huis was ge- komen, voor de huishouding en voor het verplegen van diens ernstig zieke vrouw. In 1886, vijf jaar vóór het huwelijk met Du Quesne, werd een kind geboren, Hubertine Normance. De geboorte van dit "onwettig" kind werd zo'n schande geacht, dat Lies vóór de bevalling naar Normandië

was afgereisd. Het feit van de geboorte moest voor fami- lie en kennissen verborgen worden gehouden. Bij nette mensen hoorde zo iets niet te gebeuren, vond men. Vincent moet er ook niet van hebben geweten.

Onvolledig

Maar nu wil ik mijn verhaal voortzetten over het boekje over Vincent door zijn zuster E.H. du Quesne-van Gogh. Deze "Persoonlijke herinneringen aangaande een kunste- naar" moeten we niet zien als een betrouwbare biografie. Het is geen nauwkeurige weergave van de levensgeschiede- nis van Vincent, want niet alleen zijn de feiten soms onjuist, het is ook hoogst onvolledig, door weglating van belangrijke episodes. (In de Franse editie staan bovendien heel wat fouten in de spelling van Nederlandse namen, zoals in de meeste Franse boeken die over Neder- land gaan en heel erg bijvoorbeeld in het Franse boek van Viviane Forrester: Van Gogh, ou l'enterrement dans les blés).

Lies, of E.H. du Quesne-van Gogh, wist niet veel van de latere levensjaren van Vincent en dat is één reden om de documentaire waarde van het geschrift te relativieren. De eerlijkheid gebied te erkennen, dat ze haar Herinne- ringen ook niet als historisch document heeft bedoeld. Zij voelde zich dichteres en zij heeft een poëtisch werkje willen maken "aangaande een kunstenaar", waarbij zij aanvankelijk de bedoeling had de naam van de kunste- naar niet te noemen. Tenslotte heeft ze die naam toch vermeld, maar zij gebruikt in haar vertelling geen plaats- namen, als Zundert, Etten, Nuenen, Saint-Rémy en Auvers, terwijl Parijs en Arles maar terloops worden genoemd. De "herinneringen", waarvan zij in de titel spreekt, hebben eigenlijk alleen betrekking op de gemeenschappe- lijke kinderjaren.

Is het dan een nutteloos en waardeloos boekje? Nee, want het vertelt aardig over Vincents jeugd. Zelfs de meest gezaghebbende biograaf van Van Gogh, Jan Hulsker, ge- bruikt in zijn boek Lotgenoten, dat vorig jaar verscheen, het boekje van Lies voor zijn hoofdstuk over de jeugd van Vincent en Theo.

Leuke schets

Lies van Gogh geeft in haar boekje een leuke schets van het leven op een zomerdag in Zundert in het begin van de jaren zestig van de vorige eeuw. De kinderen-Van Gogh hadden er een heerlijke tijd:

"Echte dorpskinderen, zoals ze daar speelden in de dorpstuin. Vóór wat bloemperken, waar op deze snikhete augustus-achtermiddag, zelfs bij wijkende zon, vuurrode geraniums, reseda en portulacca in volle bloei stonden te dorsten naar water. Daarachter, achter deze bloemperken, lag een bleekveldje, een strook gras met hagelwit linnen overspreid, door het vochtige wasgoed bij dit weer fris en mals gehouden. Bessen- en frambozenstruiken in rijen, groeiden achter dit grasveldje vol geuraflatende beziën en dan-hoog opgestapeld tegen de beukenhaag die de tuin van de daarachterliggende roggevelden afscheidde, was een hoop vers erwtenstro, met nog enkele halfdroge peulen hier en daar eraan gebleven.

Drie vrolijke kinderen klommen daartegen op, om een ogenblik later daarvan af naar beneden te buitelen, een genot voor hen allemaal. Nu en dan hielden ze even op, om boven van de top van hun denkbeeldig gebergte de omtrek te overzien. Achter hen lag het woonhuis hunner ouders, een in ouderwetse stijl gebouwd buitenhuis met vele ramen, die van smalle zonneblinden waren voorzien, donkergroen geschilderd, waartegen de kleurige bloemen in de tuinbedden des te helderder afstaken.

Dat huis achter hen, en vóór hen uit, aan geenzijde der haag, roggeakkers zover men maar zien kon, aan de gezichteinder afgebroken door een lichtgroene streep; daar lagen de heemden, vruchtbare velden, op zulk een afstand niet te bespeuren, maar bekoorlijk doorsneden door het Brabantse békje, waarover een hagelwit vlonderke was geslagen".

Stijl van Tachtigers

Dat is dan een beeldende beschrijving in de stijl van de Tachtigers. Het proza van een dichteres van omstreeks de eeuwwisseling. Een manier van schrijven, die voor ons ongeduldige mensen, gewend aan korte nuchtere zinnen, wat vermoeiend is.

In de volgende passage geeft Lies van Gogh een beschrijving van haar oudste broer, Vincent, zoals hij in 1868 of 1869 geweest moet zijn, vijftien of zestien jaar oud:

"Meer breed van gestalte dan lang, de rug licht gebogen door de verkeerd aangewende gewoonte van het hoofd naar omlaag te dragen, het rosblonde haar kortgeknipt onder de strohoed, die een vreemd gelaat overschouwde; lang geen jongensgezicht! 't Voorhoofd reeds licht gerimpeld, de wenkbrauwen over het vér uitgebouwd voorhoofdsbeen in diep nadenken saamgetrokken, boven een paar ogen, klein en diepliggend, nu blauw dan weer groenachtig van kleur, naarmate dat de indruk dieper tot hem doordrong, die het een of ander om hem heen in hem te weeg bracht. Onschoon van uiterlijk, onbevallig, was hij op zo jeugdige leeftijd merkwaardig, om de diepzinnigheid in heel zijn wezen uitgedrukt. Zijn broers en zusterkes waren hem vreemd; zichzelf was hij vreemd: hij was vreemd aan zijn eigen jeugd."

Hoe zijn broertjes en zusjes tegen hem aankeken als hij 's zomers in de grote vakantie thuis was van de kostschool in Zevenbergen, in 1864 of 1865 vertelt Lies in dit verhaal:

"Zij, de andere kinderen, gevoelden het bij instinct, zoals kinderen fijngevoelend zijn, hun broer was liever alleen. Had hij vakantie van de kostschool, waar zijn vader hem gedaan had, zoo zocht hij niet hèn, maar de eenzaamheid.

Hij wist de plaatsen waar zeldzame bloemen bloeien; het dorp met zijn rechte straten en stijfburgerlijke huizen ontwijkend, waar oude kwezelkes met brillen over de ondergordijnen keken wie er voorbijging, - want sinds het vroeger aanzienlijke dorp op de Belgische grenzen geen pleisterplaats voor de diligences meer was, leek het dood en uitgestorven - zocht hij zijn weg door heg en steeg, iedere keer verrassende kijkjes ontdekkend en zeldzame dieren en vogels bespiedend in hun natuurleven. Van de laatste wist hij nauwkeurig waar of ieder van hen nestelde of huisde en had hij een leeuwerikjes-paar zien neerdalen in 't hoogstaande roggeveld, hij wist het te genaken, dat nest, zonder de omringende halmen te knakken, of ze maar in 't minst te deren.

Met duizend stemmen sprak tot hem de natuur en zijn ziel luisterde toe."

Die onuitwisbare en intense jeugdherinneringen hebben later de landschappen en natuurtafelen van de schilder Vincent beïnvloed.

Als jongen heeft Vincent al wel getekend - een paar kinderschetsen waren te zien op de tentoonstelling in Krölller-Möller van 1983 - maar hij was geen wonderkind. Wat hij op acht- of negenjarige leeftijd maakte, is waarschijnlijk nagetekend.

Tot zover mijn verhaal over de jonge Van Gogh, op basis van de herinneringen van zijn zuster Lies. Herinneringen die zij in 1910 opschreef toen zij al eenenvijftig jaar was en die dus voor een belangrijk deel betrekking hadden op een tijd die ongeveer vijfenveertig jaar terug lag. (Alsof we nu herinneringen zouden gaan opschrijven uit het begin van de jaren veertig. Dan kan je niet meer onfeilbaar op je geheugen afgaan).

Elisabeth du Quesne-van Gogh bij de onthulling op 29 juli 1930 van een gedenksteen op het voormalige atelier van heer broer Vincent van Gogh.

In Nuenen in 1930

Ik maak nu een sprong in de tijd van twintig jaar. Op 29 juli 1930 kom ik dan Elisabeth du Quesne-van Gogh weer tegen, nu als eenenzeventigjarige dame. Op die datum onthult zij een gedenksteen op de buitenmuur van het voormalige atelier van Vincent, in de achtertuin van de ouderlijke pastorie in Nuenen. Op die steen, die nog te zien is, staat: "Hier woonde en werkte Vincent van Gogh van 1883 tot 1885". (Niet helemaal juist, want vanaf mei 1884 werkte hij elders in Nuenen: in twee kamers gehuurd van de katholieke koster Schaftrat). Na de onthulling van de steen hield Elisabeth een toespraak:

"Al wat leefde trok Vincent zijn aandacht, aan alles voelde hij zich verwant, aan planten, vogels, vlinders, dieren, reptielen, maar voornamelijk aan de arbeiders, bezig op hun land. "Ik ploeg op mijn doeken zoals zij op hun akkers", zijn woorden van hem. Niettegenstaande trokken de gloeiende kleuren van het Zuiden hem onweerstaanbaar aan, maar toen hij zich schier zat had gedronken aan dien kleurenbeker, zonder dat daarmee zijn dorst was gelest, nam zijn onrust hand over hand toe en werd het leven zijn geschokt lichaam te machtig. Toen zijn geliefde broeder Theodoor uit Parijs naar zijn sterfbed was geroepen en deze tot hem zeide dat men zou trachten hem nog voor het leven te bewaren, zei hij "La tristesse durera toujours". De smart zal altijd voortduren..."

Monument van Hildo Krop

Nog eens komen we de hoogbejaarde Elisabeth in Nuenen tegen, op zaterdag 30 juli 1932, als op de Berg een monument wordt onthuld, dat werd gemaakt door de beeldhouwer Hildo Krop. Een granieten zuil met een gouden zon, als symbool voor Van Gogh, op een voetstuk van groene Beierse zwerfsteen, met het opschrift: "In dit dorp werkte van december 1883 tot november 1885 Vincent van Gogh". Dat monument is ook nu nog te bewonderen.

Elisabeth du Quesne-van Gogh bij de onthulling in Nuenen van het monument van de beeldhouwer Hildo Krop ter nagedachtenis van Vincent van Gogh.

Elisabeth du Quesne-van Gogh hield weer een toespraak en ze zei:

"Andermaal zijn we te Nuenen te samen om ons op bijzondere wijzen den kunstenaar te herinneren, zoals hij - bijna een halve eeuw geleden - de wegen in de omtrek betrad, de ogen diep overschaduwd door de hoed, enigszins gebogen gaande, overbelast als hij altijd was,

door zijn schildersmateriaal. Zwaar gingen zijn gedachten over natuur en mensheid, in hoofdzaak over het leven van de Brabantse dagloner, wever of boer. Wat hij ontvangen heeft in zijn boven alles geliefde Brabant heeft hij teruggegeven in een liefde, aangegroeid tot verheerlijking, maar een verheerlijking zonder vreugde. Elke vreugde ontzegde hij zich, hij bezat niets, heeft nooit iets willen bezitten, gaf alleen zijn werk met onbegrensde mildheid der mensheid, ter vertroosting in hun nood. Op zijn beurt is thans een kunstwerk aan hem gewijd, geplaatst op de grond waar hij voor lang zijn voetstap heeft gedrukt".

Nog geen viereneenhalf jaar na deze gebeurtenis is Elisabeth du Quesne-van Gogh, op 29 november 1936, in Baarn overleden, ruim zevenenzeventig jaar oud. Zij heeft haar vermaarde broer meer dan zesenzeventig jaar overleefd, de broer die zij zo heeft bewonderd.

H. Bronkhorst.

Geraadpleegde literatuur:

- Elisabeth du Quesne-van Gogh: Vincent van Gogh, souvenirs personels racontés par sa soeur. Fernand Hazan Editeur, 35-37, Rue de Seine, Paris 6e. 1982.
- E.H. du Quesne-van Gogh: Vincent van Gogh, persoonlijke herinneringen aangaande een kunstenaar. Baarn, 1910.
- Jan Hulsker: Lotgenoten. Het leven van Vincent en Theo van Gogh. Agathon/Unieboek, Weesp. 1985. ISBN 90 269 7056 0.
- Ton de Brouwer: Van Gogh en Nuenen. Uitgeverij Van Spijk, Venlo. ISBN 90 621 6072 7.
- Verzamelde Brieven van Vincent van Gogh.
- J. Kruidenier: Een mysterieuze Baarnse dame. Een artikel in "Baerne". 10de jaargang nr. 2 - juni 1986.

EEN VONDST UIT 1886

Bij het opruimen van een boekenkast komt een mens soms merkwaardige dingen tegen. Eigenlijk is het woord opruimen waar het leetuur betreft uit den boze. Je hebt vrijwel al die boeken zelf gekozen, aangeschaft, gekoesterd en om daar iets van af te staan is niet alleen pijnlijk maar soms min of meer misdadig. Toch zijn er momenten dat het mes erin moet: de verzameling wordt te uitgebreid, kasten en planken puilen uit. En als er dan weer eens een oproep komt voor bijdragen aan een bazaar of spullenmarkt, dan strijk je je hand over je hart en gaat voor de minst opwindende boekenkast staan om te kijken, wat je voor het goede doel kunt missen. Bovendien hoop je, dat de afgestoten exemplaren weer een gretige lezer zullen vinden. Er zijn bij nadere beschouwing wel een paar stukken die je niet zo aan het hart gebakken zitten. Er zijn "krijgertjes" bij, die je nooit bar hebben geïnteresseerd of toch wel erg verouderde werken, waarvoor de eigen belangstelling is getaand.

Op een goed ogenblik houd je een groot groen geval in je handen. Het zegt je niets; wat kan het zijn? Op de losgelaten rug staat in goud vermeld: Voor 't Jonge Volkje, en daaronder 1886. Ineens gaat je een licht op; dat Jonge Volkje stond in series in een oude mahoniehouten kast met groen-saaien gordijntjes achter een soort kippegaas opgeborgen op de zolder van het grootouderlijke huis in Haarlem. Voor de kleinkinderen een bron van vreugde: als we 's avonds naar bed waren gestuurd slopen wij de zolder op en pakten de zware boekdelen uit de kast om stiekem de inhoud (onder de dekens) te ver-slinden.

Hoe kwam die ene aflevering nu bij mij terecht? Vermoedelijk heeft mijn moeder na de dood van haar ouders een exemplaar mee naar huis genomen als dierbare herinnering. Haar eigen naam staat voorin vermeld: Anna Meyer, Baarn 1886. Dit Jonge Volkje zal ook wel bij ons op zolder hebben gelegen en bij de verhuizing uit Schoon-oord heb ik ongetwijfeld het dikke boek uit sentimentele overwegingen meegenomen, onder in een kast gelegd en er nooit bewust meer naar gekeken.

Nu, vele jaren later, raak je geboeid door dit voortreffelijke kindertijdschrift. Je gaat fantaseren, ziet een kleine Anna Meyer de verhalen en versjes met aandacht lezen. Zij woonde als kind met ouders, zusjes en broertje in de Nieuwstraat in een huis, dat veel later ontsierd werd door een uitbouw, die als etalage moest dienen voor een juwelier eerst en later voor een banketbakker. Tenslotte viel het pand onder de slopershamer; er kwam een nieuw gebouw en een toegang naar de parkeerplaats achter de Laanstraat. Tussen haakjes: dat eerste deel van de Nieuwstraat, van de Eemnesserweg af gerekend, bestond in die tijd alleen nog maar uit woonhuizen.

Zo'n oud boek is een openbaring. Het Geïllustreerde Tijdschrift voor de Jeugd werd in het jaar 1886 geredigeerd door P. Louwerse, een geliefde schrijver van versjes en verhalen voor al wat jong was. In zijn voorwoord aan de Lieve Kinderen belooft de redacteur "alles te doen wat wij kunnen om Voor 't Jonge Volkje tot een boek te maken, dat met verlangen iedere maand gewacht wordt".

De inhoud komt nu nog over als uitstekende, gevarieerde leetuur, die in de allereerste plaats op educatieve waarde was gericht. Dat blijkt ook de opzet te zijn geweest van de samenstellers, want dat valt op te maken uit een volgend voorwoord: "Velen zullen bedanken voor hunne intekening omdat ze geen kinderen meer zijn en hunnen intrede gedaan hebben in het grootemensenleven.. We hopen en verwachten het zelfs wel een weinig, dat ge in latere jaren vaak zult zeggen: "We hebben er (d.i. het Jonge Volkje) veel uit geleerd voor hoofd en hart, dat ons nú te pas komt".

Iedere maand bracht, naast verhalen en gedichten, die soms naar ons gevoel wel heel erg braaf aandeden en waarvoor meestal de heer Louwerse tekende waar het de verzen betrof, een leerzaam onderwerp dat uitputtend behandeld werd. Het programma was veelomvattend; het kon bijvoorbeeld gaan over Merkwaardige Bosschen, waarmee de schrijver dr. Sinia de jeugd kennis leert maken. Hij sleept zijn lezers mee naar Midden-Amerika met zijn ondoordringbare wouden, naar de Middellandse Zee waar de wilde vijgebomen welig tieren en belandt uiteindelijk

in Oost-Indië, waar "het wonder van de Kaoutchoukboomen" uit de doeken wordt gedaan. In een volgend nummer van het blad kan het dan weer gaan over een schilder - Jan van Mieris - of beroemde componisten of musici: Haydn, Mozart, Liszt, Paganini. Nu we het toch over muziek hebben: Johan Worp verzorgde enkele keren een pianowerkje, niet te moeilijk maar erg vriendelijk van toon.

De partituur besloeg precies twee bladzijden van het maandblad. Vissen, vogels, insecten en planten kwamen ook aan bod en elke maand kon men rekenen op een fraaie gekleurde prent naast gewone zwart-wit illustraties.

Maar het allermooiste vonden wij toch wel de rubriek Gebeurtenissen van de maand. Zoals wij onze dagelijkse portie wereldnieuws via de televisie krijgen voorgeschoteld, zo achtte de redactie van het kindertijdschrift zich verplicht om de faits et gestes uit eigen land en buiten de grenzen te vermelden. De dood van de destijds zeer bekende schrijfster A. Bosboom-Toussaint wordt vermeld met de toevoeging: Nederland verloor eene zijner beroemdste, vriendelijkste en nederigste vrouwen. In dezelfde rubriek lezen wij dat er in een gasthuis in Sint Petersburg (het huidige Leningrad) een vrouw van 122 jaar is overleden. In een andere aflevering wordt melding gemaakt van het feit, dat "in Amsterdam een Chinese heer met eene Nederlandsche dame is gehuwd. Dat moge vreemd klinken, maar verleden jaar was er bij de maskerade van de Leidsche studenten ook een Chinees" Vreemdelingen waren honderd jaar geleden blijkbaar nog een bezienswaardigheid in ons land!

In het meinummer wordt gemeld hoe warm het is, want "In Koeverdoren is een koe op het weiland door de warmte bezweken...." Ook wordt gewag gemaakt van een schooljongensoproer in Troy in de staat New York; zij wensten niet langer op school te blijven dan van acht tot twaalf uur. "De kleinen speelden werkstakertje". Verder commentaar van de redactie: "Blij toe dat onze Nederlandsche jongens en meisjes andere spelen hebben en dat ze die belhamels stellig in het aangezicht om hun flauwigheid zouden uitlachen".

Voor 't jonge volkje.

—*—

Een geïllustreerd Tijdschrift voor de Jeugd

ONDER REDACTIE VAN

DE BLOUWERS

EN MET MEDEWERKING VAN

Anth. L. de Rop. - Willem Otto. - Gerard Keller. - J. Worp. -
Agatha. - Philippine. - Fiore della Neve. -
H. J. Kribbers. - J. C. Greive Jr. - Dr. R. Sinia en anderen.

Vijftiende deel met 89 groote en kleine platen.

s-Gravenhage. — JOH. IJCKEMA. — 1886.

De treurige dood van Ludwig II van Beieren blijft niet onvermeld en in Ferwerd (Friesland) heeft men een oude begraafplaats ontdekt en daar geraamten gevonden "van menschen die veel grooter en forscher gebouwd moeten geweest zijn dan tegenwoordige menschen". Een oproer in Amsterdam, een levend gevangen haai op Texel, een porder van negentig jaar in Dordrecht, die nog steeds zijn beroep uitoefent, aardbevingen in Amerika, angstwekkend gerommel van de Etna, dat alles en nog veel meer wordt iedere maand beknopt meegedeeld. Het allermooiste nieuwtje hebben wij tot het eind bewaard: "Te Berlijn bevonden zich een groot aantal professoren en geleerden aan een feestmaal, waarop verschenen: 200 ossetongen, 700 eenden, 2000 pond runderhaas, 1000 kreeften en 1000 pond zalm. In de sauzen verwerkte men 200 pond boter en 1000 eieren". Dit vond zelfs de redactie ietwat merkwaardig en men vroeg zich schalks af of er niet "met spek geschoten" was?

Het Jonge Volkje van 1886 ligt met de laatste bladzij open voor ons. Die laatste bladzij is namelijk een verjaardagskalender, waarop mijn moeder in keurig handschrift de namen van vriendinnen uit haar schooltijd - zij was leerlinge op de jongedameskostschool Erica - aantekende. Veel van die hartsvriendinnen waren vermoedelijk intern, getuige de Schotse Katie Aiken. Uit het Baarnse bestand kwamen alleen de namen van Marie van Oostveen (dochter van de schoolmeester) en Betsy Wilmans ons bekend voor. M. Herman was vermoedelijk een dochter van dominee Herman, waarmee mijn grootvader bevriend was. Maar verder? Wie weet er nog iets van Dora Boichel, Lottie Scheurleer, een meisje van Beyma of een van de vele Heldrings die op de lijst stonden? Na het Jonge Volkje zijn er tal van andere jongerentijdschriften verschenen. De huidige Kuifje, Suske en Wiske, Donald Duck of de vele andere stripverhalen hebben weinig meer gemeen met de zeer verzorgde, leerzame lectuur van honderd jaar geleden. Bewaart iemand die moderne blaadjes nog? Dan is het natuurlijk mogelijk dat de kleinkinderen van mijn kleinkinderen op een dag met rode oortjes de wederwaardigheden van onze moderne helden en heldinnen gaan zitten lezen!

E. Witsenburg-Horsman.

EEN GESPREK MET EEN OUD-BEHANGER/-STOFFEERDER

De werkgroep Interviews had enige tijd geleden een gesprek met de heer Arend C. Posthuma, een oude Baarnaar, die gedurende vele jaren het beroep van behanger/stoffeerder uitgeoefend heeft.

De familie Posthuma is, de naam doet het al vermoeden, afkomstig uit Friesland. De vader van onze ondervraagde was hier aanvankelijk werkzaam als touwslager. Na verloop van tijd raakte hij zijn baan echter kwijt en kon niet meer aan de slag komen.

Aan het eind van de vorige eeuw was door de ontwikkeling van de techniek de mechanisatie van het arbeidsproces snel toegenomen. Wat vroeger met de hand gemaakt was, werd nu in de fabriek geproduceerd. Vele oude ambachten verdwenen en veel vakmensen kwamen op straat te staan. Vooral in Friesland heerste grote werkloosheid.

Ook de vader van de heer Posthuma werd het slachtoffer van deze "industriële revolutie". Hij besloot zijn geboortegrond te verlaten en zich met zijn gezin in Baarn te vestigen, dat, wellicht door de aanwezigheid van vele welgestelden, betere perspectieven leek te bieden. Maar ook in Baarn heeft het gezin het niet altijd gemakkelijk gehad en waren er tijden waarin het voor vader Posthuma moeilijk was om aan de kost te komen. Het sprak dan ook vanzelf dat Arend, zodra hij de lagere school doorlopen had, een baantje ging zoeken om ook zijn bijdrage aan het gezinsinkomen te leveren.

Het liefst wilde hij, evenals zijn broer, tuinman worden. Aanvankelijk leek zijn wens in vervulling te gaan, want hij kon werk vinden als leerjongen in de tuin van de familie Wafelbakker. Deze loopbaan is echter van korte duur geweest, doordat - het klinkt wat vreemd - de Russische revolutie roet in het eten gooide. De heer Posthuma vertelt dat er veel "Russische papieren" in Baarn zaten: nogal wat beter gesitueerde Baarnaars bezaten aandelen in Russische ondernemingen. Deze bedrijven werden na de november-revolutie van 1917 door Lenin tot staatseigendom verklaard. Iedereen, de buitenlanders inbegrepen, verloor zijn aandelen zonder op enige vergoeding aanspraak te kunnen maken. Mensen die veel geïnvesteerd hadden kregen een behoorlijke financiële klap te

incasseren en moesten flink bezuinigen. Bij de familie Wafelbakker werden de paarden, waarmee Arend vaak een ritje had gemaakt, van de hand gedaan en ook voor het tuinwerk was minder geld beschikbaar. Dit betekende het ontslag van de jonge Posthuma.

Een paar maanden was hij werkloos, toen bood een stoffeerder hem een baan aan als leer-jongen in zijn bedrijf. Vanzelfsprekend greep Arend deze kans met beide handen aan. De zaak van zijn nieuwe baas, de heer Kramer, was gevestigd in de Laanstraat, tegenover de School met de Bijbel. Het was een kleine winkel, met een grote werkplaats erachter, waar zo'n twaalf mensen werkten. Het beroep van een toenmalig stoffeerder kan het best vergeleken worden met dat van een woninginrichter nu. De stoffeerder van vroeger was evenwel een echte ambachtsman: bijna alle artikelen moest hij zelf vervaardigen. Zo werden er in de werkplaats matrassen (gevuld met kapok of paardehaar), gewatteerde dekens en markiezen gemaakt. Stoelen kwamen als romp binnen. Men spande er singels onder, naaide er veren in, koppelde met touw en werkte het geheel af met stoffen bekleding.

Eén van de knechts van Kramer was Büchner, die doof was; hij is de vader van de tegenwoordige Baarnse stoffeerder. Van hem heeft de heer Posthuma veel geleerd op het gebied van kleurenkennis en fijn vakwerk. Zo kon hij later veel succes oogsten met zijn zelfgemaakte theemutsen. Met het vervaardigen van deze kleine kunstwerkjes verdiende hij af en toe wat bij.

Tot de belangrijkste werkzaamheden van het bedrijf behoorde het behangen in de vaak grote Baarnse villa's, zoals Buitenzorg en Villa Holland. Arend begon dan ook als "plakseljongen": zijn belangrijkste taak was het produceren van behangplaksel van deugdelijke kwaliteit. Dit was geen eenvoudige opgave, daar men indertijd nog niet beschikte over de gemakkelijk te bereiden substantie die wij tegenwoordig gebruiken. Het plaksel van toen doet enigszins aan een bloemkoolsausje denken: met wat koud water maakte men bloem aan, waarna kokendheet water toegevoegd werd. Hierbij moest men flink roeren om vorming van klontjes te voorkomen. Later werd er nog wat aluin door de massa geroerd om te vermijden dat deze te dun werd.

Soms kwam het voor dat het plaksel niet geheel naar de zin van de behangers was. Toen Arend eens, naar zijn idee ten onrechte, van slecht werk beticht werd door een knecht, besloot hij deze een kool te stoven en plaatste de emmer met plaksel onder aan de ladder waarop de behanger stond. Toen de man even later naar beneden kwam en met één been in de kleverige massa stapte was Arend uiteraard verdwenen.

Het behangen was in die tijd een heel karwei. De wanden van de kamers in de grote villa's hadden een enorme oppervlakte en waren niet zelden meer dan vier meter hoog. De muren werden eerst betengeld, d.w.z. voorzien van een raamwerk van dunne latten. Op de tengels werd met talloze kleine spijkertjes, die vertind waren om roestvorming te voorkomen, het behangsellinnen vastgezet. Dit linnen was eerst in twee meter brede banen vastgestikt en moest keurig strakgespannen worden aangebracht. Vervolgens beplakte men het linnen met grondpapier, kleine vellen die de ondergrond vormden voor het eigenlijke behang.

Het stoffeerdersonderbedrijf werd ook ingezet tijdens de grote schoonmaak in de villa's. Niet alleen de gordijnen werden weggehaald en gereinigd, ook de vloerbedekking moest verwijderd worden. De stoffeerdersonderbedrijf hadden er een enorme klus aan, want eerst moesten alle spijkers waarmee de tapijten aan de vloer waren bevestigd, eruit getrokken worden. Vervolgens werden de tapijten opgevouwen of opgerold en daarna kwam de meubelwagen voorrijden om ze naar de klopperij te brengen. Dit was een bestraat terrein, voorzien van de voor het werk noodzakelijke palen, aan het eind van de Nachtegaallaan. De tapijten werden hier opgehangen en met leren riemen beklopt.

Inmiddels gaven de dienstmeisjes - in katoen, met kanten mutsjes op - de kamers van de villa een grote beurt.

Als de meubelwagen met zijn schone lading teruggekeerd was, trokken de stoffeerdersonderbedrijf hun pantoffels aan alvorens het kraakheldere huis te betreden. Deze sloffen maakten ze zelf in de "slappe tijden". Ze gebruikten hiervoor restjes gordijnstof, terwijl de zolen van tapijtrestanten vervaardigd werden. Van de schoenmaker leenden ze voor dit werk houten leesten.

De heer Posthuma, die zich zo'n vijftig jaar geleden reeds bij een vakvereniging aansloot en nog steeds FNV-

lid is, heeft in zijn leven de gevolgen van onvoldoende sociale voorzieningen aan den lijve ondervonden.

Toen hij zijn loopbaan begon werden de verplichte vrije dagen nog niet doorbetaald. Als Kerstmis en Nieuwjaar op een door-de-weekse dag vielen, had je als arbeider gewoon pech. Er werd zes dagen per week gewerkt en dat waren dikwijls heel lange dagen.

Allengs verbeterde de situatie van de arbeiders. Er werd korter gewerkt en er kwamen CAO's tot stand.

Op een gegeven moment vielen er ontslagen in het bedrijf waar de heer Posthuma werkte en ook hijzelf werd hier de dupe van. Er volgden voor de heer Posthuma perioden van werkloosheid, afgewisseld door tijden waarin hij zich verdienstelijk kon maken voor bedrijven in Soest, Amersfoort en Bilthoven. Bij werkloosheid kon hij een uitkering krijgen, mits hij zich meldde bij de "werkverschaffing". Men kreeg daar, zoals onze zegsman het uitdrukt, een schop in de handen geduwd en werd aan het werk gezet. De heer Posthuma bewaart geen plezierige herinneringen aan de arbeid die hem aldus in de Eemneserpolder werd "verschafft". Onder toezicht van weinig door de vingers ziende zgn. "putters" moesten de arbeiders de zware graafwerkzaamheden uitvoeren. Na afloop van een werkdag was de heer Posthuma vaak zo uitgeput, dat hij eerst even in een kruiwagen ging zitten om bij te komen alvorens huiswaarts te keren.

Lieden die ongezeglijk waren werden in een strafploeg geplaatst en moesten boete doen door het verrichten van extra zware arbeid. Ook onze ondervraagde werd eens bij zo'n ploeg ingedeeld, niet vanwege enig vergrijp, maar omdat de ploeg niet groot genoeg was naar de zin van de putter. Voor "straf" mochten de mannen bij het kruien geen gebruik maken van de planken die gewoonlijk op de drassige poldergrond gelegd werden om de arbeid te vergemakkelijken.

Begrijpelijkwijls was het een hele opluchting voor de heer Posthuma als hij weer voor een poos als behanger/stoffeerder aan de slag kon. Toen hij tijdens de Tweede Wereldoorlog een tijdlang geen baan kon vinden, dreigde tewerkstelling in Duitsland. Gelukkig werd het gevaar nog net op tijd afgewend, doordat hij werk kon krijgen bij de heer Kees van Lambalgen. Bij hem is de heer Pos-

thuma nog lang werkzaam geweest.

Na de oorlog braken spoedig betere tijden aan. Werkloosheid bestond nauwelijks, de sociale voorzieningen werden steeds beter. En zo verliep het laatste gedeelte van de loopbaan van de heer Posthuma tenslotte voorspoedig.

H.L.M. Vink-Postema.

IDEË VOOR KRÖLLER-MÜLLER MUSEUM 75 JAAR GELEDEN IN BAARN ONTSTAAN

Vijfenzeventig jaar geleden is in Baarn het idee ontstaan voor het Krölller-Müllermuseum. Dit museum bergt één van de belangrijkste collecties van schilderijen en tekeningen van Vincent van Gogh.

Dit is het verhaal:

Hélène Müller, de dochter van een Duitse industrieel en koopman uit Düsseldorf, trouwt in 1888, op 19-jarige leeftijd, met Anthony Krölller, die al spoedig aan het hoofd komt van een groot concern. Krölller beheert de Batavierlijn en erts en kolenmijnen in Spanje, Noord-Afrika, Zweden en Argentinië. Vanaf de Eerste Wereldoorlog is hij één van de meest invloedrijke figuren in Nederland. Het is mede aan hem te danken dat Nederland neutraal bleef.

Als echtgenote van een zeer vermogend man bouwt Hélène Krölller-Müller vanaf 1906 een belangrijke kunstverzameling op, waarbij zij zich laat adviseren door de kunstkenner H.P. Bremmer. In 1909 verwerft mevrouw Krölller haar eerste drie Van Goghs, de basis van haar Van Goghverzameling, die tenslotte 278 werken zou omvatten. Aanvankelijk bewaart zij haar kunstwerken in haar kantoor op het Lange Voorhout te Den Haag. Maar dan krijgt zij het idee een huis en een museum te bouwen op de Hoge Veluwe, het gebied dat in 1909 door haar man als jachtterrein was aangekocht.

Portret van mevrouw Hélène Kröller-Müller door Floris Verster (1910).

Op 23 augustus 1911 wordt Hélène Kröller ter observatie opgenomen in een ziekenhuis in Amsterdam. Drie dagen later, op 26 augustus, wordt zij door haar man gehaald en samen reizen zij naar Baarn. Daar logeren zij in het Badhotel (in 1887 door H.P. Berlage gebouwd). De volgende ochtend maken zij een lange wandeling en bij die gelegenheid legt zij haar man een groots plan voor. Zij denkt dat zij mogelijk zal sterven aan de operatie die zij zal ondergaan en daarom wil zij een indrukwekkend monument nalaten. (In feite zal alles goed aflopen met haar gezondheid en zij leeft tot 1939).

Over die wandeling in Baarn en over wat daar is besproken heeft zij verteld in een brief aan haar medewerker S. van Deventer:

"Ik bouw mijn nieuwe huis en het wordt een museum en het zal later behooren aan het algemeen. Zie, dat is wat ik al lang met mij ronddraag, wat ik met Mijnheer besprak, toen op die prettige wandeling in Baarn".

Anthony Kröller was voor het plan te vinden. En Hélène vertelt in haar brief hoe het gesprek verder ging:

"Ik heb Mijnheer gezegd, dat ik een huis wilde bouwen en dat ik er in wilde leven en dat ik het zoo mooi, dat wil zeggen zoo goed en zoo eerlijk wilde maken, als ik maar kon en dat ik den grooten wensch had, dat het eenmaal zoo zou blijven bestaan. Dan zou het over honderd jaar al zijn een interessant monument van kultuur, een groote les hoe ver aan innerlijke beschaving een koopmansgezin uit het begin der eeuw 't zou hebben gebracht. Het zou een museum zijn zoo natuurlijk en levend als het tot nog toe niet was vertoond".

De opdracht gaat eerst naar prof. Behrens. Kröller laat het door Behrens ontworpen huis op de bouwplaats uit hout en zeildoek optrekken. Een fantastische onderneming. Het gevaarte wordt op rails gezet en het is verplaatsbaar. In januari 1912 staat het er. Maar het plan wordt afgekeurd. Dan gaat de opdracht naar de vermaarde architect Mies van der Rohe, maar ook dr. H.P. Berlage wordt aangezocht. Een soort wedstrijd. Berlage mag het doen. Hij begint in 1913. Hij bouwt in zes jaar het Sint Hubertusslot. Hij ontwerpt ook een museum, te bouwen op de Franse Berg bij Otterlo. Maar in 1919 verbreekt hij het dienstverband.

Dan gaat Hélène Kröller-Müller in zee met prof. Henry van de Velde. Van de Velde maakt ver uitgewerkte plannen voor een indrukwekkend museum, dat in de jaren twintig al wordt begroot op zes miljoen gulden. Een onvoorstelbaar groot bedrag voor die tijd. Als de mark devalueert en de crisis uitbreekt, moet het grootse plan worden opgeheven. Anthony Kröller kan de uitvoering niet meer betalen. Tenslotte bouwt Van de Velde een veel eenvoudiger museum, dat nog bestaat en dat in 1977 door de architect W.G. Quist is uitgebreid. Dat is dus het Rijksmuseum Kröller-Müller.

Na de opening in juli 1938 wordt Hélène Kröller-Müller tot haar dood, anderhalf jaar later, de eerste directeur. Haar Baarnse droom van een museum "dat zal behooren aan het algemeen" is werkelijkheid geworden, al kreeg het meer bescheiden afmetingen. Het bestaat al weer bijna een halve eeuw. Vooral door de Van Goghs is het één van de belangrijkste musea van ons land.

H. Bronkhorst.

Literatuur:

S. van Deventer: Kröller-Müller. De geschiedenis van een cultureel levenswerk. Haarlem, 1956.

Vincent van Gogh. Catalogus van 278 werken in de verzameling van Rijksmuseum Kröller-Müller. 1983.

De lidmaatschapskosten van de H.K. "Baerne" bedragen:

f 35,-- per jaar per gezin

f 25,-- per jaar voor een individueel lid

f 12,50 per jaar voor een jeugdlid (14 t/m 18 jaar).

Postadres van de H.K. "Baerne": Postbus 326,
3740 AH Baarn

Bankrekeningnummer : 30.47.28.292

Postbanknummer : 4192133

"Baerne" verschijnt viermaal per jaar.

Losse nummers à f 3,-- verkrijgbaar bij N. Kuyt-Smit,
Van Wassenaarlaan 16, Baarn.